SCIENCE HUB REVIEW
2026
Volume 1
Issue 1
www.sciencehubreview.uz
ILMIY ELEKTRON JURNAL

HUDUDIY IQTISODIY O‘SISHDA O‘ZBEKISTONNING EKSPORT-IMPORT FAOLIYATINING ROLI

Dedajanov Baxtiyor Nabijanovich

“Menejment” kafedrasi dotsenti, i.f.n. NamDTU

baxtiyordedajanov@gmail.com

ORCID: 0009-0001-8636-1717

Ismoilov Abdulxoliq Muxiddin o‘g‘li

Tayanch doktorant, NamDTU

ismoilovabdulxoliq0305@gmail.com

ORCID: 0009-0006-6436-7604

Annotatsiya

Mazkur maqolada O‘zbekistonning eksport-import faoliyatining hududiy iqtisodiy o‘sishga ta’siri tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida mamlakatning tashqi savdo tuzilmasi, eksport va import hajmlari hamda ularning hududlar iqtisodiyotiga ta’siri ilmiy jihatdan yoritilgan. Xususan, O‘zbekistonning asosiy eksport yo‘nalishlari va import ehtiyojlari hududlarda ishlab chiqarish, investitsiya faolligi va bandlik darajasiga bevosita ta’sir ko‘rsatishi ko‘rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, eksport hajmining oshishi va import mahsulotlarining sifatli tahlil qilinishi hududiy iqtisodiy o‘sish sur’atlarini jadallashtirish, sanoat va qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishini diversifikatsiya qilish va mintaqaviy raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qiladi. Maqolada olingan ilmiy xulosalar mintaqaviy iqtisodiy siyosatni shakllantirish va O‘zbekistonning xalqaro savdo-iqtisodiy aloqalarini yanada rivojlantirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga asos bo‘ladi.

Kalit so‘zlar

Hududiy iqtisodiy o‘sish, eksport, import, O‘zbekiston, tashqi savdo, mintaqaviy rivojlanish.

KIRISH

Birinchi navbatda, globallashuv sharoitida xalqaro savdo-iqtisodiy aloqalar mamlakatlar va mintaqalar iqtisodiy rivojlanishining muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Eksport va import jarayonlari orqali hududlar jahon xo‘jalik tizimiga integratsiyalashib, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, yangi texnologiyalarni jalb etish va raqobatbardoshlikni kuchaytirish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda. Shu jihatdan, hududiy iqtisodiy o‘sishni ta’minlashda tashqi savdoning tutgan o‘rni zamonaviy iqtisodiy tadqiqotlarning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi [1].

Ikkinchidan, O‘zbekiston iqtisodiyotida amalga oshirilayotgan tarkibiy islohotlar va tashqi savdoni liberallashtirish siyosati hududlarning iqtisodiy faolligini oshirishga xizmat qilmoqda. So‘nggi yillarda eksport tarkibida tayyor mahsulotlar ulushining ortib borishi, importda esa ishlab chiqarish ehtiyojlariga yo‘naltirilgan texnologik mahsulotlar salmog‘ining oshishi kuzatilmoqda. Bu holat hududlarda sanoatni rivojlantirish, investitsiya muhitini yaxshilash va bandlikni ta’minlashda eksport-import faoliyatining ahamiyatini yanada oshirmoqda [2].

Uchinchidan, hududiy iqtisodiy o‘sishning barqarorligini ta’minlashda eksport-import faoliyatining sifat jihatidan tahlil qilinishi muhim hisoblanadi. Faqatgina savdo hajmlarining o‘sishi emas, balki ularning tarmoqlar va hududlar kesimidagi taqsimoti, qo‘shimcha qiymat yaratish darajasi hamda tashqi bozorlarga moslashuv darajasi iqtisodiy rivojlanish natijalarini belgilab beradi. Shu bois, eksport-import faoliyatini hududiy rivojlanish bilan bog‘liq holda o‘rganish ilmiy va amaliy ahamiyatga ega [3].

To‘rtinchidan, O‘zbekiston hududlari, jumladan, viloyatlar miqyosida tashqi savdo ko‘rsatkichlarining tahlili mintaqaviy iqtisodiy siyosatni takomillashtirish imkonini beradi. Ayrim hududlarning eksport salohiyati yuqori bo‘lsa-da, logistika, infratuzilma va investitsiya cheklovlari ularning to‘liq rivojlanishiga to‘sqinlik qilmoqda. Shu nuqtai nazardan, eksport-import faoliyatining hududiy iqtisodiy o‘sishga ta’sirini aniqlash mintaqalararo iqtisodiy nomutanosibliklarni kamaytirishga xizmat qiladi [4].

Beshinchidan, mazkur maqolaning asosiy maqsadi O‘zbekistonning eksport-import faoliyatining hududiy iqtisodiy o‘sishga ta’sirini ilmiy asosda tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot davomida nazariy yondashuvlar, statistik ma’lumotlar va hududiy ko‘rsatkichlar asosida xulosalar chiqariladi hamda mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishni jadallashtirishga qaratilgan amaliy takliflar ishlab chiqiladi. Olingan natijalar hududiy iqtisodiy siyosatni shakllantirishda muhim ilmiy manba bo‘lib xizmat qiladi [5].

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Xalqaro savdo va iqtisodiy o‘sish o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik masalalari iqtisodiy nazariyaning asosiy yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Klassik iqtisodiy maktab vakili D. Rikardo tomonidan ishlab chiqilgan nisbiy ustunlik nazariyasi tashqi savdo orqali resurslardan samarali foydalanish imkoniyatlarini asoslab beradi. Ushbu nazariyaga ko‘ra, hududlar o‘z ixtisoslashuviga mos mahsulotlarni eksport qilish orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi va iqtisodiy o‘sishga erishadi. Bu yondashuv hududiy iqtisodiy o‘sishda eksport-import faoliyatining nazariy asoslarini tushuntirishda muhim ahamiyatga ega [6].

Zamonaviy iqtisodiy tadqiqotlarda savdo va hududiy rivojlanish o‘rtasidagi munosabatlar yangi savdo nazariyalari doirasida keng yoritilgan. P. Krugman tomonidan ilgari surilgan iqtisodiy geografiya konsepsiyasi savdo oqimlari, transport xarajatlari va bozor hajmi o‘rtasidagi bog‘liqlikni tahlil qiladi. Ushbu nazariy yondashuv hududlararo

iqtisodiy tafovutlarning shakllanishi va eksport-import faoliyatining ayrim mintaqalarda iqtisodiy faollikni kuchaytirish mexanizmlarini tushuntirib beradi. Natijada, tashqi savdo hududiy iqtisodiy o‘sish markazlarining vujudga kelishiga xizmat qiluvchi omil sifatida namoyon bo‘ladi [7].

Iqtisodiy integratsiya nazariyalari doirasida savdo liberallashuvi va mintaqaviy rivojlanish masalalari alohida o‘rganilgan. B. Balassa tomonidan ishlab chiqilgan iqtisodiy integratsiya bosqichlari nazariyasida savdo to‘siqlarining bosqichma-bosqich qisqartirilishi hududlar iqtisodiyotining jahon xo‘jalik tizimiga chuqurroq integratsiyalashuviga olib kelishi ta’kidlanadi. Ushbu yondashuv eksport-import faoliyatining hududiy iqtisodiy o‘sishni jadallashtirishdagi institutsional asoslarini ochib beradi [8].

O‘zbekiston iqtisodiyotiga bag‘ishlangan ilmiy tadqiqotlarda eksport-import faoliyatining hududiy rivojlanishga ta’siri masalalari milliy xususiyatlarni hisobga olgan holda tahlil qilingan. Mahalliy olimlar tomonidan olib borilgan izlanishlarda tashqi savdo tarkibining diversifikatsiyalanishi, eksport salohiyatining oshirilishi va hududlarda sanoat ishlab chiqarishini rivojlantirish o‘rtasidagi bog‘liqlik asoslab berilgan. Ushbu tadqiqotlar O‘zbekiston hududlari iqtisodiy o‘sishida eksport-import faoliyatining muhim omil ekanligini tasdiqlaydi [9]. Xalqaro moliyaviy va savdo tashkilotlari tomonidan e’lon qilingan tahliliy hisobotlarda O‘zbekistonning tashqi savdo ko‘rsatkichlari, hududiy eksport salohiyati va iqtisodiy o‘sish tendensiyalari statistik ma’lumotlar asosida baholangan. Jahon banki hisobotlarida hududiy rivojlanishda eksportni kengaytirish, import tarkibini optimallashtirish va logistika infratuzilmasini rivojlantirishning ahamiyati alohida ta’kidlanadi. Ushbu manbalar tadqiqotning empirik va metodologik asosini mustahkamlashga xizmat qiladi [10].

Mullabayev esa mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishda resurslardan foydalanish samaradorligi va boshqaruv mexanizmlarining takomillashuvi iqtisodiy xavfsizlikni ta’minlashdagi asosiy shartlardan biri ekanini alohida ta’kidlaydi [11].

Shu bilan birga, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvarda qabul qilingan PF–81-son Farmonida belgilangan “Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi” ham hududiy tafovutlarni kamaytirish va resurslardan oqilona foydalanish orqali iqtisodiy xavfsizlikni ta’minlash davlat siyosatining ustuvor vazifalaridan biri sifatida qayd etilgan [12].

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, hududiy iqtisodiy o‘sishni ta’minlashda eksport-import faoliyatini samarali boshqarish institutsional asoslarning mustahkamligi, tashqi savdo ko‘rsatkichlarini baholovchi indikatorlar tizimi hamda davlat tashqi savdo siyosatining izchil amalga oshirilishi bilan bevosita bog‘liqdir. Ilmiy manbalarda ilgari surilgan nazariy yondashuvlar va empirik xulosalar eksport hajmlarining oshishi ishlab chiqarish salohiyati, investitsiya faolligi va bandlik darajasiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini tasdiqlaydi. Mazkur ilmiy qarashlar ushbu tadqiqotning metodologik asosini shakllantirib, O‘zbekiston hududlarida eksport-import faoliyatini rivojlantirish orqali iqtisodiy o‘sishni jadallashtirish, savdo tarkibini diversifikatsiyalash hamda hududlar o‘rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni kamaytirishga qaratilgan amaliy mexanizmlarni ishlab chiqishga xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda hududiy iqtisodiy o‘sish va eksport-import faoliyati o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni aniqlash uchun kompleks metodologik yondashuv qo‘llanildi. Tadqiqotning nazariy asosini klassik va zamonaviy xalqaro savdo nazariyalari, mintaqaviy iqtisodiyot konsepsiyalari hamda iqtisodiy integratsiya modellari tashkil etadi. Ushbu nazariy yondashuvlar eksport-import faoliyatining hududiy iqtisodiy rivojlanishga ta’sir mexanizmlarini tizimli tahlil qilish imkonini beradi.

Empirik tahlil jarayonida O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi, Jahon banki va Jahon savdo tashkilotining rasmiy ma’lumotlaridan foydalanildi. Statistik kuzatuv, dinamik qatorlarni tahlil qilish, taqqoslama va tarkibiy tahlil usullari yordamida eksport-import ko‘rsatkichlarining hududiy iqtisodiy o‘sish bilan bog‘liqligi o‘rganildi. Shuningdek, mintaqalar kesimida eksport va import hajmlarining o‘zgarish tendensiyalari aniqlanib, ularning iqtisodiy faollikka ta’siri baholandi.

Tadqiqot natijalarining ishonchliligini ta’minlash maqsadida mantiqiy umumlashtirish, tizimli yondashuv va ilmiy abstraksiyalash usullaridan foydalanildi. Olingan empirik natijalar nazariy xulosalar bilan solishtirilib, hududiy iqtisodiy siyosatni takomillashtirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi. Ushbu metodologik yondashuv tadqiqot natijalarining ilmiy asoslanganligini va amaliy ahamiyatini ta’minlashga xizmat qiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O‘zbekiston Respublikasida eksport-import faoliyatining hududiy iqtisodiy o‘sishga ta’sirini tahlil qilish jarayonida tashqi savdo operatsiyalari mintaqalar iqtisodiy salohiyatini shakllantiruvchi muhim omil ekanligi aniqlandi. Eksport hajmining oshishi hududlarda ishlab chiqarish quvvatlaridan samarali foydalanish, bandlik darajasini yaxshilash hamda mahalliy byudjet daromadlarini ko‘paytirishga xizmat qilmoqda. Ayniqsa, sanoat va qishloq xo‘jaligi mahsulotlari eksporti yuqori bo‘lgan hududlarda yalpi hududiy mahsulot hajmining barqaror o‘sishi kuzatilmoqda.

Yuqoridagi holatlarni aniqroq baholash maqsadida O‘zbekiston Respublikasining ayrim hududlari kesimida eksport-import hajmlari va yalpi hududiy mahsulot (YHM) o‘sish sur’atlari tahlil qilindi. Ushbu ko‘rsatkichlar hududiy iqtisodiy o‘sish bilan tashqi savdo faolligi o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni aniqlash imkonini beradi.

1-jadval.

O‘zbekiston hududlarida eksport-import hajmlari va yalpi hududiy mahsulot o‘sishi (2023-yil ma’lumotlari asosida)

Hududlar	Eksport hajmi (mln AQSh dollari)	Import hajmi (mln AQSh dollari)	YHM o‘sish sur’ati (%)
Toshkent shahri	6 850	9 120	6,2
Toshkent viloyati	3 420	3 980	5,8
Farg‘ona viloyati	2 150	1 870	5,5
Namangan viloyati	1 680	1 240	5,7
Samarqand viloyati	2 030	2 110	5,6
Qashqadaryo viloyati	1 540	1 390	5,4

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma’lumotlari asosida muallif ishlanmasi

Jadval ma’lumotlari tahlili shuni ko‘rsatadiki, eksport hajmi yuqori bo‘lgan hududlarda yalpi hududiy mahsulotning o‘sish sur’atlari nisbatan barqaror va yuqori darajada shakllanmoqda. Xususan, Toshkent shahri va Toshkent viloyatida tashqi savdo aylanmasining yuqori hajmi sanoat, xizmatlar va logistika sohalarining jadal rivojlanishini ta’minlab, hududiy iqtisodiy o‘sishga ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Bu hududlarda eksportning tarkibida yuqori qo‘shilgan qiymatga ega mahsulotlar ulushining ortib borishi iqtisodiy samaradorlikni oshiruvchi omil sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Shu bilan birga, Namangan va Farg‘ona viloyatlarida import hajmiga nisbatan eksportning ustunligi hududiy savdo balansining ijobiy shakllanishiga xizmat qilmoqda. Bu holat mahalliy ishlab chiqarishning rivojlanishi, eksportga yo‘naltirilgan kichik va o‘rta biznes subyektlarining faollashuvi hamda bandlik darajasining oshishi bilan izohlanadi. Natijada, ushbu hududlarda iqtisodiy o‘sish ichki resurslardan samarali foydalanish hisobiga ta’minlanmoqda.

Umuman olganda, jadval natijalari eksport-import faoliyatining hududiy iqtisodiy o‘sish bilan uzviy bog‘liqligini tasdiqlaydi. Tashqi savdo operatsiyalarining muvozanatli rivojlanishi hududlarda ishlab chiqarish barqarorligini ta’minlab, investitsiya muhitini yaxshilashga hamda iqtisodiy xavflarni kamaytirishga xizmat qilmoqda. Shu bois, hududlar kesimida tashqi savdo siyosatini differensiallashtirish iqtisodiy o‘sishni jadallashtirishning muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida baholanadi.

Hududiy iqtisodiy o‘sishga eksport-import faoliyatining ta’sirini yanada chuqurroq tahlil qilish maqsadida tashqi savdo tarkibida asosiy mahsulot guruhlari ulushi va ularning hududiy iqtisodiy o‘sish ko‘rsatkichlariga ta’siri o‘rganildi. Mazkur jadval eksport va importning tarkibiy tuzilmasi hududlar iqtisodiy ixtisoslashuvini qanday shakllantirayotganini aniqlash imkonini beradi.

2-jadval.

O‘zbekiston hududlarida eksport tarkibi va iqtisodiy o‘sishga ta’siri (2023-yil)

Hududlar	Sanoat mahsulotlari eksporti (%)	Qishloq xo‘jaligi mahsulotlari eksporti (%)	Xizmatlar eksporti (%)	YHM o‘sish sur’ati (%)
Toshkent shahri	62,4	8,6	29,0	6,2
Toshkent viloyati	58,1	21,4	20,5	5,8
Farg‘ona viloyati	46,7	38,2	15,1	5,5
Namangan viloyati	42,9	41,6	15,5	5,7
Samarqand viloyati	49,3	32,8	17,9	5,6
Qashqadaryo viloyati	44,8	36,5	18,7	5,4

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi hamda Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi ma’lumotlari asosida muallif ishlanmasi

Jadval ma’lumotlari shuni ko‘rsatadiki, sanoat mahsulotlari eksporti ulushi yuqori bo‘lgan hududlarda yalpi hududiy mahsulotning o‘sish sur’atlari nisbatan barqaror va yuqori darajada shakllanmoqda. Xususan, Toshkent shahri va Toshkent viloyatida sanoat eksportining ustunligi hududiy iqtisodiyotning diversifikatsiyalashgan tuzilmasini ta’minlab, innovatsion faoliyat va investitsion faollikni kuchaytirishga xizmat qilmoqda. Bu holat iqtisodiy o‘sishning uzoq muddatli barqarorligini ta’minlovchi muhim omil sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Shu bilan birga, Namangan va Farg‘ona viloyatlarida qishloq xo‘jaligi mahsulotlari eksportining yuqori ulushi hududiy iqtisodiyotning agrar-sanoat yo‘nalishida rivojlanayotganini ko‘rsatadi. Mazkur hududlarda meva-sabzavot va qayta ishlangan qishloq xo‘jaligi mahsulotlari eksporti bandlikni oshirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini qo‘llab-quvvatlash orqali iqtisodiy o‘sishga sezilarli hissa qo‘shmoqda. Natijada, iqtisodiy o‘sish ichki ishlab chiqarish salohiyati hisobiga ta’minlanmoqda.

Umuman olganda, eksport tarkibining hududiy ixtisoslashuvga mos shakllanishi yalpi hududiy mahsulot o‘sish sur’atlariga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda. Sanoat va xizmatlar eksporti yuqori bo‘lgan hududlarda iqtisodiy o‘sishning intensiv modeli shakllanayotgan bo‘lsa, qishloq xo‘jaligi eksportiga tayangan hududlarda ekstensiv rivojlanish ustunlik qilmoqda. Shu sababli, hududlar kesimida eksport tarkibini diversifikatsiyalash va yuqori qo‘shilgan qiymatga ega mahsulotlar ulushini oshirish iqtisodiy o‘sishni jadallashtirishning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Eksport-import faoliyatining hududiy iqtisodiy o‘sishga ta’sirini yanada aniqlashtirish maqsadida tashqi savdo hajmlari bilan bandlik darajasi va investitsiya faolligi o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik tahlil qilindi. Mazkur ko‘rsatkichlar hududlarda iqtisodiy o‘sishning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlarini baholash imkonini beradi.

3-jadval

O‘zbekiston hududlarida tashqi savdo, investitsiyalar va bandlik ko‘rsatkichlari (2023-yil)

Hududlar	Tashqi savdo aylanmasi (mlrd AQSh dollari)	Asosiy kapitalga investitsiyalar (trln so‘m)	Bandlik darajasi (%)	YHM o‘sish sur’ati (%)
Toshkent shahri	15,97	92,4	94,1	6,2
Toshkent viloyati	7,40	68,3	92,6	5,8
Farg‘ona viloyati	4,02	41,7	91,8	5,5
Namangan viloyati	2,92	36,5	92,3	5,7
Samarqand viloyati	4,14	44,9	91,9	5,6
Qashqadaryo viloyati	2,93	39,2	90,7	5,4

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi, Iqtisodiyot va moliya vazirligi hamda Markaziy bank ma’lumotlari asosida muallif ishlanmasi

Jadval ma’lumotlari tahlili shuni ko‘rsatadiki, tashqi savdo aylanmasi yuqori bo‘lgan hududlarda investitsiya faolligi va bandlik darajasi nisbatan yuqori shakllanmoqda. Xususan, Toshkent shahri va Toshkent viloyatida tashqi savdo hajmining kengayishi ishlab chiqarish infratuzilmasiga yo‘naltirilgan investitsiyalar oqimini kuchaytirib, mehnat bozorida barqarorlikni ta’minlamoqda. Bu holat yalpi hududiy mahsulotning yuqori o‘sish sur’atlariga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda.

Namangan va Farg‘ona viloyatlarida tashqi savdo aylanmasi nisbatan past bo‘lishiga qaramay, bandlik darajasining yuqori ekanligi kichik biznes va eksportga yo‘naltirilgan ishlab chiqarish subyektlarining faolligi bilan izohlanadi. Ayniqsa, qishloq xo‘jaligi va qayta ishlash sanoatiga yo‘naltirilgan investitsiyalar hududlarda yangi ish o‘rinlari

yaratish va aholi daromadlarini oshirishga xizmat qilmoqda. Natijada, iqtisodiy o‘sish nisbatan muvozanatli tarzda shakllanmoqda.

Umuman olganda, jadval natijalari tashqi savdo faoliyati, investitsiya jarayonlari va bandlik darajasi o‘rtasida kuchli o‘zaro bog‘liqlik mavjudligini ko‘rsatadi. Tashqi savdo hajmlarining kengayishi hududlarda investitsion jozibadorlikni oshirib, iqtisodiy o‘sishning ijtimoiy asoslarini mustahkamlaydi. Shu sababli, hududiy rivojlanish siyosatida eksport-import faoliyatini qo‘llab-quvvatlash bilan bir qatorda investitsiyalarni jalb qilish va bandlikni oshirishga qaratilgan kompleks choralarni amalga oshirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Hududiy iqtisodiy o‘sishning aholi farovonligiga ta’sirini baholashda tashqi savdo ko‘rsatkichlarini aholi jon boshiga to‘g‘ri keladigan yalpi hududiy mahsulot bilan bog‘liq holda tahlil qilish muhim ahamiyatga ega. Mazkur jadval eksport-import faoliyatining hududlar aholisining daromad darajasi va iqtisodiy faolligiga ko‘rsatadigan ta’sirini aniqlash imkonini beradi.

4-jadval

O‘zbekiston hududlarida tashqi savdo va aholi jon boshiga yalpi hududiy mahsulot ko‘rsatkichlari (2023-yil)

Hududlar	Eksport hajmi (mln AQSh dollari)	Import hajmi (mln AQSh dollari)	Aholi jon boshiga YHM (mln so‘m)	YHM o‘sish sur’ati (%)
Toshkent shahri	6 850	9 120	112,4	6,2
Toshkent viloyati	3 420	3 980	58,7	5,8
Farg‘ona viloyati	2 150	1 870	39,5	5,5
Namangan viloyati	1 680	1 240	37,8	5,7
Samarqand viloyati	2 030	2 110	42,6	5,6
Qashqadaryo viloyati	1 540	1 390	40,2	5,4

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi va Iqtisodiyot va moliya vazirligi ma’lumotlari asosida muallif ishlanmasi

Jadval ma’lumotlari tahlili shuni ko‘rsatadiki, tashqi savdo hajmi yuqori bo‘lgan hududlarda aholi jon boshiga yalpi hududiy mahsulot ko‘rsatkichlari ham nisbatan yuqori shakllanmoqda. Xususan, Toshkent shahri va Toshkent viloyatida eksport-import operatsiyalarining yuqori faolligi hududiy iqtisodiyotning kapitallashuv darajasini oshirib, aholi daromadlarining barqaror o‘sishini ta’minlamoqda. Bu holat hududiy iqtisodiy o‘sishning intensiv modeliga xos bo‘lgan xususiyatlarni aks ettiradi.

Namangan va Farg‘ona viloyatlarida aholi jon boshiga YHM ko‘rsatkichlari nisbatan past bo‘lishiga qaramay, YHM o‘sish sur’atlarining barqarorligi tashqi savdo orqali yaratilayotgan yangi iqtisodiy imkoniyatlar bilan izohlanadi. Ayniqsa, eksportga yo‘naltirilgan qishloq xo‘jaligi va qayta ishlash sanoati mahsulotlari hudud aholisining bandligi va daromadlarini oshirishga xizmat qilmoqda. Natijada, hududlarda iqtisodiy o‘sish ijtimoiy jihatdan muvozanatli tarzda shakllanmoqda.

Umuman olganda, 4-jadval natijalari tashqi savdo faoliyatining nafaqat ishlab chiqarish hajmlariga, balki aholi farovonligiga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatishini tasdiqlaydi. Hududlarda eksport-import faoliyatini rivojlantirish orqali aholi jon boshiga YHMni oshirish imkoniyatlari mavjud bo‘lib, bu jarayon iqtisodiy siyosatda hududiy

differensial yondashuvni talab etadi. Shu sababli, tashqi savdo infratuzilmasini rivojlantirish va yuqori qo‘shilgan qiymatga ega mahsulotlar eksportini kengaytirish hududiy farovonlikni oshirishning ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

XULOSA

O‘zbekiston hududlarida eksport-import faoliyati hududiy iqtisodiy o‘sishni jadallashtiruvchi muhim omil ekanligi tadqiqot natijalari bilan tasdiqlandi. Eksport hajmi yuqori bo‘lgan hududlarda yalpi hududiy mahsulot o‘sish sur’atlari barqaror shakllanib, ishlab chiqarish quvvatlaridan samarali foydalanish, bandlik darajasi va mahalliy byudjet daromadlarini oshirish imkonini bermoqda. Shu bilan birga, eksport tarkibining yuqori qo‘shilgan qiymatga ega mahsulotlar ulushi hududiy iqtisodiyotning diversifikatsiyalashgan tuzilmasini yaratishda asosiy rol o‘ynaydi.

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, import faoliyati hududiy ishlab chiqarish va modernizatsiya jarayonlarini qo‘llab-quvvatlaydi. Texnologik va investitsion tovarlar importi sanoat tarmoqlarining raqobatbardoshligini oshiradi hamda eksport salohiyatini kengaytiradi. Shu bilan birga, import tarkibining muvozanatli shakllanishi hududlar iqtisodiyotini ichki ishlab chiqarish bilan integratsiyalashgan holda rivojlantirishga yordam beradi.

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, import faoliyati hududiy ishlab chiqarish va modernizatsiya jarayonlarini qo‘llab-quvvatlaydi. Texnologik va investitsion tovarlar importi sanoat tarmoqlarining raqobatbardoshligini oshiradi hamda eksport salohiyatini kengaytiradi. Shu bilan birga, import tarkibining muvozanatli shakllanishi hududlar iqtisodiyotini ichki ishlab chiqarish bilan integratsiyalashgan holda rivojlantirishga yordam beradi.

Eksport-import hajmlari va hududiy iqtisodiy o‘sish o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlik shuningdek, aholi farovonligiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Tashqi savdo faoliyatining kengayishi hududlarda aholi jon boshiga yalpi hududiy mahsulotni oshirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish va ijtimoiy infratuzilmani yaxshilashga imkon beradi. Shu sababli, tashqi savdo siyosatini hududiy differensiallashtirish va eksportni rag‘batlantirish hududiy barqaror rivojlanish uchun muhim strategik yo‘nalish hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Krugman P., Obstfeld M. International Economics: Theory and Policy. – Boston: Pearson Education, 2012.
2. Vahobov A., Tashpulatov Sh. O‘zbekiston tashqi savdosining rivojlanish tendensiyalari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.
3. Balassa B. The Theory of Economic Integration. – London: George Allen & Unwin, 1961.
4. World Trade Organization. Trade Policy Review: Uzbekistan [Electronic resource]. – Geneva: WTO, 2023.
5. World Bank. Uzbekistan: Regional Development and Trade [Electronic resource]. – Washington, DC: World Bank Group, 2024.
6. Ricardo D. On the Principles of Political Economy and Taxation. – London: John Murray, 1817.
7. Krugman P. Geography and Trade. – Cambridge: MIT Press, 1991.
8. Balassa B. The Theory of Economic Integration. – London: George Allen & Unwin, 1961.

9. Vahobov A. O‘zbekiston tashqi savdosining hududiy rivojlanishga ta’siri. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2018.
10. World Bank. Uzbekistan: Trade and Regional Growth [Electronic resource]. – Washington, DC: World Bank Group, 2024.
11. Mullabayev, B. (2021). Mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishda resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishning institutsional asoslari. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti
12. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi 2022–2026 yillarda Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risidagi PF–81-son Farmoni.
13. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma’lumotlari